

สรุปผลการวิจัย อภิปรายและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะกล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับ วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ว่ามีเนื้อหาที่กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดีในลักษณะใด และมีจำนวนมากน้อยเพียงใด

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเริ่มด้วยคณะผู้วิจัยร่วมกันศึกษาเอกสาร งานวิจัย หนังสือและสิ่งพิมพ์ที่กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดีในสังคมไทย มาสรุปเป็นลักษณะความเป็นพลเมืองดี แล้วนำลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่สรุปได้ในขั้นต้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญทางสังคมจำนวน 31 คนพิจารณาและให้ข้อคิดเห็น นำผลการพิจารณาข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญทางสังคมทั้งหมด มาสรุปภายใต้คำแนะนำของคณะอาจารย์ที่ปรึกษา ได้ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ใช้เป็นตัวแปรในการวิเคราะห์ทั้งสิ้น 36 ลักษณะ

เกี่ยวกับประเภทเนื้อหาที่ปรากฏลักษณะความเป็นพลเมืองดี ได้ยึดหลักการพิจารณาแบ่งเนื้อหาออกเป็น 7 ประเภท คือ

- ประเภทที่ 1 ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา
- ประเภทที่ 2 ความคิดรวบยอด
- ประเภทที่ 3 หลักการ
- ประเภทที่ 4 การแก้ปัญหา
- ประเภทที่ 5 ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ประเภทที่ 6 ความสามารถและทักษะทางกาย

ประเภทที่ 7 เจตคติและค่านิยม

ลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออก กำหนดเป็นพฤติกรรม 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้คือ

- ด. ลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อตนเอง
- ข. ลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อผู้อื่น
- ค. ลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อสิ่งแวดล้อม

แหล่งข้อมูลที่วิจัย เป็นหนังสือ วิทยานิพนธ์และคู่มือครูวิชาบังคับกลุ่มสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งคัดเลือกและสรุปตัวอย่างได้โดยเป็นหนังสือเรียน 6 เล่มและคู่มือครู 6 เล่มจากหลายๆรายวิชา

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีแจกแจงความถี่ การเรียงลำดับความถี่ ร้อยละ ร้อยละ และแผนภูมิแสดงลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่วิเคราะห์ได้

สรุปผลการวิจัย

ลักษณะความเป็นพลเมืองดี

1. จำนวนลักษณะความเป็นพลเมืองดีในแหล่งข้อมูล ปรากฏจำนวนความถี่ทั้งสิ้น 1,109 ครั้ง
2. ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏมากที่สุด 10 อันดับแรก เรียงจากที่มีความถี่มากไปน้อยตามลำดับ ดังต่อไปนี้ รักษาระเบียบวินัย รู้จักใช้และสงวนรักษาสาธารณสมบัติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤติผิด ความมีเหตุผล มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพที่สุจริต มีความเมตตา-กรุณา มีความยุติธรรม มีสติสัมปชัญญะ ใฝ่หาความรู้และความจริง

ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏน้อยที่สุด 10 อันดับสุดท้าย เรียงจากความถี่มากไปน้อยตามลำดับดังต่อไปนี้ วางแผนในการทำงาน มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี มีความสามัคคี มีความกตัญญูต่อกว่ที่ รักษา-สะอาด พึ่งตนเอง มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ มีมนุษยสัมพันธ์ ส่วนลักษณะความเป็นพลเมืองดี ที่ต่อต้านและไม่ลงสิ่งเสพติด ไม่ปรากฏเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะดังกล่าวเลย

3. ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏมากที่สุด 5 อันดับแรก ในกลุ่มวิชาที่แบ่งตามชั้นเรียนเรียงตามลำดับจากความถี่มากไปน้อย ปรากฏดังนี้

กลุ่มวิชาระดับ ม.4 (ส.401-ส.402) ได้แก่ ศึกษาระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ ความมีเหตุผล มีความยุติธรรม มีค่านิยมที่ถูกต้อง

กลุ่มวิชาระดับ ม.5 (ส.503-ส.504) ได้แก่ รู้จักใช้และสงวนรักษาสาธารณสมบัติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประคบอาชีพระดับสุจริต ประหยัด กระจกือหรือร้นและมุ่งอนาคต วางแผนในการทำงาน

กลุ่มวิชาระดับ ม.6 (ส.605-ส.606) ได้แก่ มีความเมตตากรุณา มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤติผิด มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความกล้าหาญและอดทน ใฝ่หาความรู้และความจริง

4. ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏมากที่สุดแต่ละรายวิชา 5 ลำดับแรก เรียงจากความถี่มากไปน้อยตามลำดับ ดังนี้

วิชา ส.401 ได้แก่ ศึกษาระเบียบวินัย มีความยุติธรรม มีความรับผิดชอบ มีความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย

วิชา ส.402 ได้แก่ ความมีเหตุผล มีสติสัมปชัญญะ มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพจิตดี และลำดับสุดท้ายมีความถี่เท่ากับ 4 ลักษณะคือ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤติผิด ใฝ่หาความรู้และความจริง มีค่านิยมที่ถูกต้อง มีความเสียสละ และเห็นแก่ส่วนรวม

วิชา ส.503 ได้แก่ รู้จักใช้และสงวนรักษาสาธารณสมบัติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประหยัด ประคบอาชีพระดับสุจริต มีความรับผิดชอบ เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี

วิชา ส.504 ได้แก่ ประคบอาชีพระดับสุจริต กระจกือหรือร้นและมุ่งอนาคต รู้จักใช้และสงวนรักษาสาธารณสมบัติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประหยัด วางแผนในการทำงาน

วิชา ส.605 ได้แก่ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กระจกือหรือร้นและมุ่งอนาคต

มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ใฝ่หาความรู้และความจริง กระหนัก สนใจและมีส่วนร่วม
ในทางการเมือง

วิชา ส.606 ได้แก่ มีความเมตตาากรุณา มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤตินิค มีสติสัมปชัญญะ มีความเสียสละและเห็นแก่ส่วนรวม มีความเอื้อเฟื้อ
เผื่อแผ่

5. ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลแต่ละระดับชั้นเรียน
แต่ละลักษณะไม่ได้กระจายอยู่ทุกระดับชั้นเสมอไป คือมี 18 ลักษณะที่กระจายอยู่ที่
3 ระดับ มี 14 ลักษณะที่กระจายอยู่ 2 ระดับและมี 3 ลักษณะที่ปรากฏอยู่ใน
แหล่งข้อมูลระดับ ม.4 เท่านั้น และลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่กระจายอยู่มากกว่า
1 ระดับมีลักษณะการกระจายที่ไม่มีลักษณะเป็นสัดส่วนอย่างเป็นที่น่าสังเกตุแต่อย่างใด
แต่มีลักษณะที่กระจายอยู่อย่างไม่เป็นระเบียบ แต่โดยเฉลี่ยลักษณะความเป็นพลเมืองดี
ที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลระดับ ม.5 มีความถี่น้อยที่สุด ในขณะที่แหล่งข้อมูลระดับ ม.4
มีลักษณะความเป็นพลเมืองดีปรากฏมากที่สุด

6. นอกเหนือจากลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่เกี่ยวกับการต่อต้านและไม่ลง
สิ่งเสพติด ซึ่งไม่ปรากฏในแหล่งข้อมูลทุกระดับชั้นแล้ว ในแหล่งข้อมูลระดับ ม.4
มีลักษณะความเป็นพลเมืองดีไม่ปรากฏ 1 ลักษณะ คือ กระตือรือร้นและมุ่งอนาคต ในระดับ
ม.5 มีลักษณะความเป็นพลเมืองดีไม่ปรากฏ 14 ลักษณะคือ ความซื่อสัตย์ มีสติสัมปชัญญะ
มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤตินิค มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีความกล้าหาญและ
ออกทน ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ รักความสะอาด มีความสามัคคี มีเมตตาากรุณา
มีความกตัญญูกตเวที เป็นสุภาพชน มีมนุษยสัมพันธ์ กระหนัก สนใจและมีส่วนร่วมใน
ทางการเมือง มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ส่วนลักษณะความ
เป็นพลเมืองดีที่ไม่ปรากฏในแหล่งข้อมูลระดับ ม.6 มี 5 ลักษณะคือ มีน้ำใจเป็นนักกีฬา
ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ มีมนุษยสัมพันธ์ เป็นผู้เฉลียวฉลาดและผู้วิโรกที่ดี รู้จักใช้และสงวน
รักษาสาธารณสมบัติ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ลักษณะพฤติกรรมความเป็นพลเมืองดี

1. ลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกปรากฏมากที่สุด เป็นพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อตนเอง รองลงมา เป็นพฤติกรรมที่พึงแสดงออกต่อผู้อื่น และพึงแสดงออกต่อสิ่งแวดล้อม ตามลำดับ

2. ลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อตนเองปรากฏมากที่สุด 20 ลักษณะ เรียงตามลำดับความถี่จากมากไปน้อย ดังนี้ รักษาระเบียบวินัย มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤตินิด มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพที่สุจริต มีสติสัมปชัญญะ ใฝ่หาความรู้และความจริง มีความกล้าหาญและอดทน ความมีเหตุผล มีค่านิยมที่ถูกต้อง มีสุขภาพจิตดี มีความขยันหมั่นเพียร ประหยัด กระตือรือร้นและมุ่งอนาคต ความซื่อสัตย์ วางแผนในการทำงาน เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี พึ่งตนเอง ยอมรับการเปลี่ยนแปลง และรู้จักปรับตัว มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

3. ลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อผู้อื่น ปรากฏมากที่สุด 10 ลักษณะ เรียงตามลำดับความถี่จากมากไปน้อยดังต่อไปนี้ มีความยุติธรรม มีความเมตตา กรุณา มีความเสียสละและเห็นแก่ส่วนรวม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นสุภาพชน มีความสามัคคี มีความกตัญญูทวดเทวี มีมนุษยสัมพันธ์

4. ลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อสิ่งแวดล้อม ปรากฏมากที่สุด 4 ลักษณะ เรียงตามลำดับความถี่จากมากไปน้อยดังต่อไปนี้ รู้จักใช้และสงวนรักษา สาธารณสมบัติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ตระหนัก สนใจและมีส่วนร่วมในทางการเมือง ส่วนลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาด มีพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อตนเองและสิ่งแวดล้อมปรากฏความถี่ใน 2 ลักษณะ เท่ากัน

ประเภทเนื้อหาลักษณะความเป็นพลเมืองดี

เนื้อหาที่ปรากฏลักษณะความเป็นพลเมืองดีมีเพียง 5 ประเภทเท่านั้น โดยเรียงตามลำดับความถี่จากมากไปน้อย ดังนี้คือ เนื้อหาประเภทที่ 1 ประเภทที่ 2

ประเภทที่ 3 ประเภทที่ 4 และประเภทที่ 5 ตามลำดับ ส่วนเนื้อหาประเภทที่ 6 และประเภทที่ 7 ไม่ปรากฏในแหล่งข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์

เนื้อหาประเภทที่ 1 ปรากฏมากที่สุดแหล่งข้อมูลวิชา ส.401 และน้อยที่สุดในแหล่งข้อมูลวิชา ส.504

เนื้อหาประเภทที่ 2 ปรากฏมากที่สุดแหล่งข้อมูลวิชา ส.606 และน้อยที่สุดในแหล่งข้อมูลวิชา ส.504

เนื้อหาประเภทที่ 3 ปรากฏมากที่สุดแหล่งข้อมูลวิชา ส.606 และน้อยที่สุดในแหล่งข้อมูลวิชา ส.504 และ ส.605

เนื้อหาประเภทที่ 4 ปรากฏมากที่สุดแหล่งข้อมูลวิชา ส.606 และน้อยที่สุดในแหล่งข้อมูลวิชา ส.503

เนื้อหาประเภทที่ 5 ปรากฏในแหล่งข้อมูลวิชา ส.606 เท่านั้น

การอภิปรายผล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ได้มีการตั้งสมมุติฐานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างใด-อย่างหนึ่งแก่ประการใด แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ว่ามีเนื้อหาที่กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดีในลักษณะใด และมีจำนวนมากน้อยเพียงใด เท่านั้น

ลักษณะความเป็นพลเมืองดี

หนังสือเรียนและคู่มือครูที่ใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการวิเคราะห์ครั้งนี้ เป็นวิชาบังคับให้นักเรียนทุกคนที่เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายต้องเรียนทั้ง 6 วิชา ซึ่งเป็นวิชาที่ประกอบด้วยความรู้ต่างๆใน 8 สาขาวิชา คือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม (กระทรวงศึกษาธิการ 2525:118) โดยปรากฏอยู่ในเนื้อหาหนังสือเรียนทั้ง 6 เล่ม เมื่อพิจารณาเนื้อหาในหนังสือเรียนแต่ละเล่มและจุดประสงค์รายวิชาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดเป็นบรรทัดฐานแล้วจะพบว่า หนังสือเรียนแต่ละเล่มมีเนื้อหาที่เน้นหนักในสาขาวิชาหนึ่งๆเป็นการเฉพาะมิได้จับบูรณาการของเนื้อหาเหมือนหนังสือ

เรียนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทุกอย่างใด โดยหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา
วิชาบังคับระดับมัธยมศึกษาตอนปลายแต่ละรายวิชาได้เน้นหนักแต่ละสาขาวิชา ดังต่อไปนี้

หนังสือเรียนวิชา ส.401 เน้นสาขาวิชา รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา กฎหมาย
ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม

หนังสือเรียนวิชา ส.402 เน้นสาขาวิชา จริยธรรม

หนังสือเรียนวิชา ส.503 เน้นสาขาวิชา ภูมิศาสตร์

หนังสือเรียนวิชา ส.504 เน้นสาขาวิชา เศรษฐศาสตร์

หนังสือเรียนวิชา ส.605 เน้นสาขาวิชา ประวัติศาสตร์

หนังสือเรียนวิชา ส.606 เน้นสาขาวิชา จริยธรรมทางศาสนา โดยมี
ลักษณะที่บูรณาการกับสาขาสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากโครงสร้างของรายวิชาต่างๆในหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลายมีลักษณะดังกล่าวแล้ว ผลปรากฏในการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตร
จึงปรากฏลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่เห็นชัด เจนว่ามีในลักษณะหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งดังกล่าว
ข้างต้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏในเนื้อหาวิชา
ของหนังสือเรียนและคู่มือครูรายวิชานั้นๆด้วย ทั้งนี้ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏ
ในแหล่งข้อมูลแต่ละรายวิชา จึงมีส่วนที่ค่อนข้างแตกต่างจากลักษณะความเป็นพลเมืองดี
ที่ปรากฏในเนื้อหารายวิชาอื่นโดยเฉพาะจากการวิจัยครั้งนี้ด้วย

รายละเอียดจากการวิเคราะห์ที่ปรากฏในการวิจัยครั้งนี้ โดยสรุปมีดังนี้

เนื้อหาหลักสูตรรายวิชา ส.401 ซึ่งเน้นสาขาวิชา รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา
กฎหมาย ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่วิเคราะห์ได้
ปรากฏมากที่สุด ในลักษณะที่ค่อนข้างเชื่อฟัง เคารพกฎกติกาของสังคมอันจะนำมาซึ่งความ
สงบสุขแก่สังคม ได้แก่ การรักษาระเบียบวินัย มีความยุติธรรม มีความรับผิดชอบ
เป็นต้น

เนื้อหาหลักสูตรรายวิชา ส.402 เน้นสาขาวิชา จริยธรรม ซึ่งมีความผูกพัน
อยู่กับศาสนาและจิตใจ ผลการวิเคราะห์จึงปรากฏลักษณะความเป็นพลเมืองดีมากที่สุด
ในเรื่องความมีเหตุผล มีสุขภาพจิตดี ประกอบอาชีพที่สุจริต มีค่านิยมที่ถูกต้อง
มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤตินิย มี ความเสียสละและเห็นแก่ส่วนรวม

เนื้อหาหลักสูตรรายวิชา ส.503 เน้นสาขาวิชาภูมิศาสตร์ของประเทศไทย เพื่อให้เข้าใจสภาพภูมิประเทศของตน เกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นสมบัติของทุกคน ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏมากที่สุดจึงได้แก่ รู้จักใช้และสงวนรักษาสาธารณสมบัติ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประหยัดและประกอบอาชีพที่สุจริตเป็นสำคัญ

เนื้อหาหลักสูตรรายวิชา ส.504 เน้นสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งให้ความรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิตอย่างฉลาดและเป็นสุข ท่ามกลางสังคมเกษตรกรรมและธุรกิจอุตสาหกรรม ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏมากที่สุดจึงเป็นลักษณะที่คองประกอบอาชีพที่สุจริต กระตือรือร้นและมุ่งมั่นาคค รู้จักใช้และสงวนรักษาสาธารณสมบัติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประหยัดและวางแผนในการทำงาน

เนื้อหาหลักสูตรรายวิชา ส.605 เน้นสาขาวิชาประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับความเป็นมาของชนชาติไทยและประเทศไทย วิวัฒนาการของมนุษยชาติคานวิชนกรรม การปกครองและอื่นๆ ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏมากที่สุดจึงได้แก่ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กระตือรือร้นและมุ่งมั่นาคค มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ใฝ่หาความรู้และความจริง และมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย เป็นต้น

เนื้อหาหลักสูตรรายวิชา ส.606 เน้นสาขาวิชาจริยธรรมของทุกศาสนา มีเนื้อหาที่บูรณาการกับสาขาสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความสงบสุขจากการมีความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างกลุ่มชนในสังคมที่มีความแตกต่างกันในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏจากการวิเคราะห์มากที่สุดตามลำดับ ได้แก่ การมีความเมตตากรุณา มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤติกผิด มีสติสัมปชัญญะ มีความเสียสละและเห็นแก่ส่วนรวม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลแต่ละระดับชั้น พบว่ามี 18 ลักษณะที่ปรากฏในทุกระดับ มี 14 ลักษณะปรากฏใน 2 ระดับและมี 3 ลักษณะปรากฏเฉพาะในแหล่งข้อมูลระดับ ม.4 เท่านั้นแต่อีก 1 ลักษณะไม่ปรากฏในแหล่งข้อมูลทุกระดับ นอกจากนี้ยังพบว่า นอกจากลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ไม่ปรากฏ

ในแหล่งข้อมูลเลย 1 ลักษณะแล้ว ในแหล่งข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ระดับ ม.4 ก็มีลักษณะความเป็นพลเมืองที่ไม่ปรากฏเลย 1 ลักษณะ ระดับ ม.5 มีลักษณะความเป็นพลเมืองที่ไม่ปรากฏเลย 14 ลักษณะและในระดับ ม.6 มีลักษณะความเป็นพลเมืองที่ไม่ปรากฏเลยในการวิเคราะห์ 5 ลักษณะ

จากลักษณะความเป็นพลเมืองที่ปรากฏในแต่ละระดับชั้นเรียนที่เป็นไปดังกล่าว มีลักษณะที่กระจุกกระจาย มีบางลักษณะที่ปรากฏในระดับหนึ่งเท่านั้น ได้แก่ มีน้ำใจ เป็นนักกีฬา ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และมีมนุษยสัมพันธ์ในระดับ ม.4 เป็นต้น มีบางลักษณะที่ปรากฏในระดับ ม.4 ม.5 แต่ไม่ปรากฏในระดับ ม.6 เช่น รู้จักใช้และสงวนรักษาสาวารวมสมบัติ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่เป็นคน มีบางลักษณะที่ปรากฏในระดับ ม.4 ม.6 แต่ไม่ปรากฏในระดับ ม.5 เช่น มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประทุษร้าย มีความเมตตากรุณา มีสติสัมปชัญญะ มีความกล้าหาญและอดทน เป็นต้น และที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลระดับ ม.5 ม.6 แต่ไม่ปรากฏในระดับ ม.4 ได้แก่ การมีความกระตือรือร้นและมุ่งมั่นอนาคต โดยเฉลี่ยแล้ว ลักษณะความเป็นพลเมืองที่ปรากฏในระดับ ม.5 มีความดีที่ปรากฏน้อยกว่าในระดับอื่น

การที่ลักษณะความเป็นพลเมืองมีความดีปรากฏในลักษณะกระจุกกระจาย และหลายลักษณะไม่ปรากฏในแหล่งข้อมูลบางระดับ เช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะโครงสร้างวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายแต่ละรายวิชานั้น เฉพาะสาขาวิชาและจบในตัวเอง มีเนื้อหาที่มีลักษณะบูรณาการน้อยดังกล่าวแล้ว จึงทำให้ลักษณะความเป็นพลเมืองที่ปรากฏจึงกระจายไม่เป็นสัดส่วน และมีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างมากในแต่ละระดับชั้น แม้จะเป็นลักษณะความเป็นพลเมืองที่ลักษณะเดียวกัน

ลักษณะความเป็นพลเมืองที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลทั้งหมด 10 อันดับแรก มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของวิระวรรณ อามระศิษ (2522:62-63) ที่พบว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางวัฒนธรรมถูกต้องในระดับน่าพอใจ โดยในจำนวนค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการวิจัย 10 ประการนั้น มีค่านิยมทางวัฒนธรรม 4 ประการที่ตรงกับลักษณะความเป็นพลเมืองที่ปรากฏในกลุ่มที่มีความดีมากที่สุด 10 อันดับแรก คือ การรักษาระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพที่สุจริต และมีความยุติธรรม มีค่านิยมอีก 5 ประการ

ปรากฏในกลุ่มลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่มีความถี่ระดับกลางๆ แต่ค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ปรากฏเป็นลักษณะความเป็นพลเมืองดีกลุ่มน้อยที่สุด 10 อันดับสุดท้าย คือ ความกตัญญู กตเวทิตา ซึ่งน่าจะตั้งเป็นข้อสังเกตว่า ผลการเรียนรู้การสอนที่เกิดจากแหล่งข้อมูลที่ปรากฏลักษณะความเป็นพลเมืองดีเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทิตาน้อยลง จะมีผลทำให้นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางวัฒนธรรมในข้อนี้ ถูกต้องเป็นที่น่าพอใจอยู่อีกหรือไม่

ส่วนลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ไม่ปรากฏในเนื้อหาหลักสูตรเลย ได้แก่ คอศานและไม่ล่องสิ่งเสพติดนั้น ในการกำหนดลักษณะความเป็นพลเมืองดีข้อนี้ขึ้นมา ไม่น่าจะเป็นความผิดพลาดแต่อย่างใด เพียงแต่เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาที่ใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการวิเคราะห์ไม่ได้เน้นค่านี้นี้ เพราะจะทำให้เกิดความซ้ำซ้อนกับเนื้อหากลุ่มวิชาพลานามัยวิชาสุขศึกษา ซึ่งได้เน้นความสำคัญในค่านี้นี้เป็นอย่างมากอยู่แล้ว โดยปรากฏในจุดประสงค์วิชา พ.402 (สุขศึกษา) ข้อ 3 วิชา พ.504 (สุขศึกษา) ข้อ 3 และวิชา พ.606 (สุขศึกษา) ข้อ 3 และข้อ 4 (กระทรวงศึกษาธิการ 2525:158-162)

ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลที่มีความถี่น้อยมาก ได้แก่ มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และมีมนุษยสัมพันธ์ มีข้อสังเกตอยู่ 3 ประการคือ

1. เป็นลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่สามารถทดแทนด้วยลักษณะอื่นๆ ได้ เช่น มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีสุขภาพจิตดี เป็นสุภาพชน แทนมีน้ำใจเป็นนักกีฬาได้และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตากรุณา เป็นสุภาพชน มีความสามัคคีแทนการมีมนุษยสัมพันธ์ได้ ทั้งนี้เพราะขอบข่ายของค่านิยมลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ให้ไว้ยังไม่กระชับและเจาะจงอย่างเด่นชัดพอ
2. เป็นลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่โครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อความเป็นพลเมืองดี ต้องการให้ความสำคัญและต้องการเน้นให้เกิดขึ้นในนิสัยของคนไทย
3. เกิดจากการตีความหมายของผู้วิเคราะห์ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงตามเนื้อหาวิชาของหลักสูตร

ลักษณะพฤติกรรมความเป็นพลเมืองดี

ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า เป็นลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อตนเองมากที่สุด รองลงมา เป็นพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อผู้อื่น และปรากฏน้อยที่สุดเป็นพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อสิ่งแวดล้อม

ที่ปรากฏเช่นนี้ มีข้อสังเกตที่น่าจะเป็นไปได้ว่า สังคมโดยรวมเป็นสังคมมหภาคซึ่งต้องประกอบด้วยสมาชิกของสังคมแต่ละบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของจุลภาค สังคมมหภาคจะมีความสงบสุข มั่นคง ร่มเย็นและยุติธรรมได้นั้น จะต้องอยู่บนพื้นฐานของสมาชิกในสังคมที่มีคุณภาพและมีลักษณะความเป็นพลเมืองดีอยู่ก่อนเป็นสำคัญ ซึ่งแนวความคิดนี้ได้รับการยอมรับจนรู้สึกเป็นเรื่องธรรมดาที่เข้าใจกันเป็นอย่างดีในสังคมไทย เพราะคำสอนทางพุทธศาสนา พระบรมราชาวาท และข้อเขียนของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดของคนในสังคมไทยปรากฏในลักษณะนี้มีอยู่เป็นอันมาก ดังนั้นลักษณะพฤติกรรมที่เจาะจงเป็นส่วนที่บุคคลพึงประพฤติปฏิบัติจึงปรากฏอยู่เป็นส่วนมาก อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันยังไม่มีผลการวิจัยที่ยืนยันในเรื่องนี้โดยตรง แต่ผลการวิจัยส่วนหนึ่งของวัลลภ พุ่มพวง (2513: 190 ก) ปรากฏผลสอดคล้องกับแนวความคิดดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ คนไทยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยมีความเห็นถูกต้องมากที่สุดในเรื่องการปฏิบัติตนเพื่อให้อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างสงบสุข และผลการวิจัยของ จีรังลักษณ์ ศกุนตลักษณ์ (2520: 48) โดยพบว่า นักเรียนอาชีวศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีเพียงเรื่องเดียวคือ การมีค่านิยมที่พึงปรารถนา ซึ่งตรงกับลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงปฏิบัติต่อตนเองสูงสุดในเรื่อง มีค่านิยมที่ถูกต้อง

มีลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ได้จากการวิเคราะห์ ที่เจาะจงพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อตนเองล้วนๆปรากฏ 4 ลักษณะคือ มีสติสัมปชัญญะ พึงตนเอง มีน้ำใจเป็นนักกีฬา และ ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ลักษณะที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อผู้อื่นล้วนๆมี 2 ลักษณะคือ มีความสามัคคี มีมนุษยสัมพันธ์ ส่วนลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียวไม่ปรากฏ ทั้งนี้ยังไม่อาจสรุปได้จากการวิจัยครั้งนี้ว่า ลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออกต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะดังกล่าว จะยังปรากฏเช่นนี้ต่อไปอีกหรือไม่เมื่อขยายขอบเขตการวิเคราะห์ในแหล่งข้อมูลที่กว้างออกไปอีก

ประเภทเนื้อหาลักษณะความเป็นพลเมืองดี

เนื้อหาหลักสูตรที่บ่งบอกถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดี จัดเป็นเนื้อหาประเภทข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา มากที่สุด ส่วนเนื้อหาประเภทอื่น ๆ ปรากฏรองลงมาตามลำดับคือ ประเภทความคิดรวบยอด ประเภทหลักการ ประเภทการแก้ปัญหาและประเภทความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ แต่ไม่ปรากฏเนื้อหาลักษณะความเป็นพลเมืองดีประเภทความสามารถและทักษะทางกาย และประเภทเจตคติและค่านิยมไทแหล่งข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์

จากทัศนะของ บลูม (Benjamin S. Bloom อ้างใน สจก อุทรานันท์ 2527:215-218) กล่าวว่าข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา (factual information and verbal knowledge) ความคิดรวบยอด (concepts) หลักการ (principles) การแก้ปัญหา (problem solving) ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) ทั้ง 5 ประการเป็นลำดับของธรรมชาติการเรียนรู้หรือรับรู้ได้ของมนุษย์ที่เริ่มจากการเรียนรู้หรือรับรู้ได้จากการสื่อความหมายทั้งง่าย ๆ ไปยากและซับซ้อนขึ้นตามลำดับ โดยลักษณะทั้ง 5 ประการดังกล่าวจัดอยู่ในพุทธิปริเขตหรือพุทธิพิสัย (cognitive domain) ความสามารถและทักษะทางกาย (skills) เป็นพัฒนาการการเรียนรู้หรือการรับรู้ที่ก้าวไปสู่อีกขั้นหนึ่ง เป็นทักษะปริเขตหรือทักษะพิสัย (cognitive domain) ความสามารถและทักษะทางกาย (skills) เป็นพัฒนาการการเรียนรู้หรือการรับรู้ที่สัมพันธ์กันกับพัฒนาเป็นคุณภาพระดับนี้ โดยจัดเป็นจิตปริเขตหรือจิตพิสัย (affective domain)

ดังนั้น จากผลการวิเคราะห์ประเภทเนื้อหาหลักสูตรที่ปรากฏลักษณะความเป็นพลเมืองดีได้ 5 ประเภทดังกล่าว จึงเป็นเนื้อหาที่จัดอยู่ในพุทธิปริเขตหรือพุทธิพิสัย (cognitive domain) ทั้งสิ้น โดยปรากฏเนื้อหาประเภทกัน ๆ มีมาก ส่วนเนื้อหาที่จะต้องใช้การเรียนรู้หรือการรับรู้ขั้นสูงมีปรากฏน้อยลงเป็นลำดับ

เมื่อพิจารณาจากหมายหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 และจากประสงค์กลุ่มวิชาสังคมศึกษา หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 โดยอาศัยเกณฑ์การแบ่งเป็น 3 ปริเขตหรือพิสัย (domain) โดยสังเขป ปรากฏว่าจุดมุ่งหมายทั้ง 2 ระดับประกอบด้วยปริเขตหรือพิสัยทั้ง 3 ประการมีอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกัน โดยจุดมุ่งหมายที่จัดเข้าเป็นพุทธิปริเขตหรือพุทธิพิสัย (cognitive

domain) มีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับปริเซทหรือพิสัยอื่น ซึ่งไม่สอดคล้องอย่างยิ่งกับการวิจัยครั้งนี้

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. การวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตร มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้การพิจารณาอย่างสุรอบรอบ มีความเที่ยงตรงและเที่ยงธรรมตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ นอกจากนั้นการวิจัยที่กระทำโดยบุคคลหลายฝ่ายที่มีความรู้หลายสาขาวิชาการที่เกี่ยวข้อง จะทำให้ผลการวิจัยน่าเชื่อถือได้มากขึ้น
2. เมื่อจุดหมายหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายที่กำหนดไว้ครอบคลุมทั้ง 3 ปริเซทหรือพิสัย (domain) แต่ขอบเขตเนื้อหาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาที่ปรากฏจากการวิจัยครั้งนี้เน้นหนักด้านพุทธิปริเซทหรือพุทธิพิสัย (cognitive domain) แต่เพียงด้านเดียว ดังนั้นควรทำการวิจัยโดยขยายขอบเขตแหล่งข้อมูลออกไปให้ครบทุกกลุ่มวิชา เพื่อศึกษาภาพรวมของหลักสูตรทั้งหมดว่าจะสนองตอบเป้าหมายการศึกษาที่จะพัฒนาประชากรให้เป็นพลเมืองที่มีอัตราส่วนของปริเซทหรือพิสัยทั้ง 3 อย่างสมดุลย์ และเป็นไปตามจุดประสงค์หรือไม่
3. การวิเคราะห์ลักษณะความเป็นพลเมืองดีในเนื้อหาหลักสูตรกลุ่มสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ควรขยายขอบเขตไปยังแหล่งข้อมูลที่เป็นวิชาเลือกเสรีด้วย น่าจะทำให้ผลการวิจัยครอบคลุมยิ่งขึ้น
4. จากผลการวิจัยของ รจิต ชัยสุข (2518:135-145) ที่พบความไม่สอดคล้องกันระหว่างจุดมุ่งหมายหมวดวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนมัธยมแบบประสม กับเนื้อหาหนังสือแบบเรียน หนังสือประกอบการเรียน และหนังสือประกอบการสอนของครูนั้น การวิจัยในลักษณะเดียวกันน่าจะให้คำตอบถึงความสอดคล้องหรือไม่เพียงใด ระหว่างหนังสือเรียนและคู่มือครู จุดประสงค์รายวิชา จุดประสงค์กลุ่มวิชา จุดหมายหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย และจุดมุ่งหมายแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งจะเป็นการประกันความเป็นไปได้ในการพัฒนาคุณภาพประชากรของประเทศให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ด้วยการเรียนการสอนในโรงเรียนที่ใช้หนังสือเรียนและคู่มือครูเป็นหลักดังเช่นปัจจุบัน
5. ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ มีบางลักษณะ

ที่มีค่านิยามกว้างจนครอบคลุมลักษณะความเป็นพลเมืองอื่นไว้ด้วย การที่จะใช้ลักษณะความเป็นพลเมืองที่เหลือนี้ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรจะได้มีการทบทวนค่านิยามให้ชัดเจน มีขอบเขตของนิยามเป็นสัดส่วน เป็นเอกภาพสมบูรณ์เฉพาะลักษณะหนึ่ง ๆ ก่อนจะใช้เป็นทิวแปรในการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร แบบเรียน และการเรียนการสอน

1. จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ลักษณะความเป็นพลเมืองที่สำคัญหลายลักษณะที่เนื้อหาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีปรากฏอยู่น้อยมากจนไม่สามารถมั่นใจได้ว่า การเรียนการสอนสังคมศึกษาในระดับนี้จะปลูกฝังลักษณะความเป็นพลเมืองที่เหลือนี้ให้เกิดแก่เยาวชนได้ จึงควรที่จะมีมาตรการตรวจสอบเนื้อหาหลักสูตรส่วนที่เป็นหนังสือเรียนและคู่มือครู เกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองที่ต้องการปลูกฝังว่ามีอยู่ครบถ้วน และมีปริมาณหรือกิจกรรมการเรียนการสอนที่มากพอที่จะเกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอนได้ จึงจะอนุญาตให้ใช้หนังสือเรียนและคู่มือครูนั้น ๆ ในโรงเรียนได้

2. จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ประเภทเนื้อหาที่ปรากฏลักษณะความเป็นพลเมืองดีในแหล่งข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ เป็นเนื้อหาที่จัดอยู่ในประเภทพุทธิปริเชกหรือพุทธิพิสัย (cognitive domain) ทั้งสิ้น แต่การพิจารณาจุดหมายหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 และจุดมุ่งหมายหมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2524 ปรากฏว่าปริเชกหรือพิสัย (domain) ทั้ง 3 อันได้แก่ พุทธิปริเชกหรือพุทธิพิสัย (cognitive domain) จิตปริเชกหรือจิตพิสัย (affective domain) และทักษะปริเชกหรือทักษะพิสัย (psychomotor domain) มีอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกันซึ่งไม่สอดคล้องอย่างยิ่งกับผลการวิจัย จึงควรจะมีการตรวจสอบเนื้อหาหลักสูตรที่เป็นหนังสือเรียนและคู่มือครูว่า โดยส่วนรวมทุกรายวิชาในหลักสูตรแล้วยังมีความสมดุลย์อยู่หรือไม่ เพื่อให้เกิดความมั่นใจได้ว่า เยาวชนที่เป็นผลผลิตของหลักสูตรจะมีความเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณค่า ที่จะทำให้สังคมมีความสงบสุข ร่วมเย็นได้ในอนาคต